

КАТАЛОГ ВИСТАВКИ «П. П. РУБЕНС — А. ВАН ДЕЙК: ВІДОМЕ Й НЕВІДОМЕ»

Світлана Стець

старший науковий співробітник

Львівської національної галереї мистецтв імені Б. Г. Возницького

Об'єкт наукового дослідження — естампи за творами П. П. Рубенса й А. ван Дейка та картини інших художників, що вперше експонувалися на виставці «П. П. Рубенс — А. ван Дейк: відоме й невідоме» у Львівській національній галереї мистецтв імені Б. Г. Возницького. У них відображено поступ фламандського живопису та європейської різцевої гравюри XVII–XVIII ст.

Ключові слова: естамп, образотворче мистецтво, фламандська школа, портретний живопис.

The object of the scientific research are estaps made after the works of P. P. Rubens and A. van Dyck. These works were firstly exhibited in the Lviv National Art Gallery named after B. Voznytskyi on the exhibition «P. P. Rubens — A. van Dyck: known and unknown». In these works was shown the evolution of flamish painting and art print of the XVI–XVIII century.

Keywords: prints, paintings, Flemish School, portraiture.

Объектом научного исследования являются эстампы по произведениям П. П. Рубенса и А. ван Дейка а также картины других художников, которые впервые были выставлены для осмотра на выставке «П. П. Рубенс — А. ван Дейк: известное и неизвестное» в Львовской национальной галерее искусств имени Б. Г. Возницкого. В них отобразился восходящий путь развития фламандской живописи и резцовой гравюры XVII–XVIII ст.

Ключевые слова: эстамп, изобразительное искусство, фламандская школа, портретная живопись.

Однією з найважливіших форм діяльності музею є наукове опрацювання мистецьких збірок і донесення результатів досліджень до широкого кола громадськості. Виставка «П. П. Рубенс — А. ван Дейк: відоме й невідоме», приурочена до 105-ї річниці створення Львівської галереї мистецтв, окрім головної мети — показати кращі експозиційні твори музею, мала ще й завдання виявити пласт маловивчених мистецьких об'єктів з інших художніх колекцій Львова.

У Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника зберігаються надзвичайно цінні збірки графічного мистецтва. Вибрані для експонування на виставці естампи за творами П. П. Рубенса та А. ван Дейка були представлені для огляду вперше і розкрили перед глядачем багатий світ європейського культурно-мистецького поступу в царині образотворчого мистецтва і різцевої гравюри XVII–XVIII століть.

Упродовж останніх чотирьох століть творчу спадщину всевітньо відомих художників Пітера Пауля Рубенса (1577–1640) та Антоніса ван Дейка (1599–1641) докладно опрацювали історики мистецтва. Ці генії доби бароко зробили визначальний вплив на розвиток фламандського і загалом європейського мистецтва не тільки свого часу, а й наступних епох.

Масштабні, багатофігурні, емоційно наснажені композиції П. П. Рубенса викликали захоплення у його сучасників. Вони ставали темою для роздумів, а часом і прикладом для наслідування. Поставивши перед собою грандіозні цілі, маючи багато важливих замовлень, П. П. Рубенс, як талановитий та підприємливий представник рідного Антверпена — міста, що мало статус торгово-фінансової метрополії й водночас визначного європейського культурного центру, організував величезну майстерню, де, крім учнів, з ним співпрацювали провідні фламандські майстри. Найталановитішим його учнем і співпрацівником був Антоніс ван Дейк, який дуже скоро здобув не меншу славу і становище, ніж Пітер Пауль Рубенс.

Антоніс ван Дейк десятилітнім хлопчиком прийшов до майстерні антверпенського художника Гендріка ван Балена (1575–1632), де освоїв професійні ази художника. Рано усвідомивши своє обдарування, у неповні сімнадцять років заснував власну майстерню, в якій упродовж 1615–1617 рр. навчалися Герман Сервес і Юстус ван Егмонт.

Суспільний статус і визнаний талант уславленого П. П. Рубенса вабили багатьох молодих митців, та потрапити до його майстерні було вкрай важко. В юного Антоніса ван Дейка Пітер Пауль Рубенс розпізнав непересічний талант і взяв у свою майстерню спочатку як учня, а після лютого 1618 р., коли ван Дейк став майстром гільдії св. Луки в Антверпені, — помічником. Останні два роки співпраці були настільки тісними, що до сьогодні постають питання,

хто з них є автором того чи іншого твору [17, с. 11]. Так сталося і з «Портретом чоловіка», який Львівська картинна галерея купила 1958 р. в Ленінграді. Попри те, що висловлювалися думки про авторство ван Дейка, мистецтвознавець з Ермітажу М. В. Доброклонський зарахував його до творчого спадку П. П. Рубенса. «Портрет чоловіка» став окрасою галерейної збірки.

Завдяки пошуковій роботі та віднайденню документів і фотографій у німецьких архівах нещодавно вдалося встановити, що цей портрет ще далекого 1859 р. подарував Генріх Шлегер у музей Вальрафа-Ріхартса (Кельн), де він і зберігався до 1944 р. як «Портрет Францісуса ван дер Ее», бургомистра Брюсселя.

У 1936 р. експерти др. Гоепел з Лейпцига та др. Дурхард з Лондона, незалежно один від одного, атрибутували портрет як роботу А. ван Дейка й датували його створення між 1627 і 1632 роками. У документах зафіксовано, що в травні 1944 р. низку картин відомих майстрів з музею Вальрафа-Ріхартса продали приватним особам, зокрема і згаданий вище портрет. Згодом, після закінчення Другої світової війни, він опинився в колекції Г. Душина в Ленінграді, а вже звідти його купила Львівська картинна галерея. Саме цей портрет, що віднайшов свого справжнього автора та ім'я портретованого, став квінтесенцією виставки. Впродовж тривалого часу,

незмінно перебуваючи в експозиції галереї, він викликав дебати щодо авторства і зацікавлення дослідників особою портретованого, зображеного в багатому костюмі, з грубим золотим ланцюгом на грудях. З'ясувалося, що це не просто багатий одяг, а, за твердженням знавця гравюру І. фон Швиковського, костюм урядовця високого рангу [19, S. 256]. На прикладі цього живописного портрета, за яким відомий гравер і видавець Йоанес Мейссен виготовив для другого графічного альбому портретних зображень під назвою «Іконографія ван Дейка» різцеву гравюру (один із відбитків зберігається в Рійксмузеум в Амстердамі), можна засвідчити роль графічних відбитків у популяризації творчості відомих майстрів та їх значення в історичній та мистецькій пам'яті.

У Фландрії початку XVII ст. культивувалося мистецтво гравюри, що було пов'язано з поширенням мідьоритних книжкових ілюстрацій. Адже тогочасний Антверпен був європейською столицею книгодрукування. Витоки художньої різцевої гравюри великою мірою пов'язані з іменем П. П. Рубенса, який зробив неоціненний внесок у переосмислення завдань гравюри та у її перехід від точного копіювання зображуваних предметів до можливостей передачі технічними засобами різцевої гравюри художньої наповненості та внутрішньої енергії, притаманних живописним роботам П. П. Рубенса [2, с. 296]. Будучи людиною підприємливою, він усвідомлював, що на широке розповсюдження своїх творів може розраховувати лише той художник, який вміло організує виготовлення з них гравюр. Тому П. П. Рубенс активно домагався привілеїв на виготовлення гравюр і від штатгальтера Нідерландів, і від голландських генеральних державних установ, і від короля Франції. До праці у своїй майстерні він залучив найкращих тогочасних майстрів різцевої гравюри. І хоча сам гравіруванням не займався, але володів цим мистецтвом досконало — насамперед способом переведення живописних творів у рисунки для гравірування, але так, щоб градаціями чорного й білого були збережені стилістичні особливості картин, намальованих олійними фарбами. Таким чином саме П. П. Рубенс надав тогочасній різцевій гравюрі нового змісту і вплинув на зміну її стилю. Одним із найвідоміших граверів школи Рубенса вважається Схельте А. Больсверт (1586–1659), який своїм нововведенням у техніці мідьориту досягнув яскравих живописних ефектів. Його новаторством стала

не тільки відсутність чіткої контурної лінії. Подібно до того, як олійні твори Рубенса ілюзорно передають глибину простору, так і в гравюрах Схелте Больсверта відчутні ті ж художні принципи. Прикладом може бути гравюра «Соломея з головою Іоана Хрестителя», що експонувалася на виставці. Під керівництвом Рубенса і за його творами також працювали Лукас Форстерман (1595–1675), Теодор Тульден (1606–1669), Паулюс Понтіус (1603–1658), Пітер П де Йоде (1606–1674). Деякі їх гравюри за творами Рубенса виставлені для огляду. Більшість із цих художників співпрацювали ще і з А. ван Дейком, і їх естампи за роботами цього митця теж були представлені на виставці. Особливий інтерес викликає гравюра Боетіуса а Больсверта «Розп'яття» (1648) за вівтарною картиною, названою «Христос з губкою», з церкви Санкт Міхель у Генті та гравюра Петруса де Баллу, на якій зображена міфологічна сцена за картиною «Рінальдо і Арміда» (1629) з Музею мистецтв у Бостоні.

Ази різцевої гравюри Антоніс ван Дейк докладно вивчив у майстерні саме П. П. Рубенса. Один із перших біографів Рубенса Джованні П'єтро Беллорі (1615–1696) зазначив, що Рубенс-вчителю пощастило знайти в учневі ван Дейку художника, який найкращим чином умів переводити малярські композиції в рисунки, що призначалися для гравірування на мідних пластинах. У цій мистецькій ділянці ван Дейк сягнув вершин і відіграв не менш важливу роль у розвитку фламандської гравюри, ставши ще й натхненником мистецтва офорта.

Обдарування А. ван Дейка найсуттєвіше проявилось в жанрі портрета. Він намалював олійними фарбами сотні облич і постатей, передавши глибокий психологізм портретованих. На заваді його прагненню створити якнайбільше портретів своїх сучасників — не тільки вельмож, а й приятелів і знайомих — художників, граверів, учених, — були тільки тотальний брак часу і суто фізичні людські можливості. Рішення художник знайшов у ділянці графіки, зокрема в циклах графічних портретів, зроблених за його живописними творами, і рисунками, гравірованими і особисто ним, і майстрами-граверами. Ці естампи увійшли до збірника графічних портретів, названого «Іконографією ван Дейка». Видання збірника почалося в кінці 20-х років XVII ст., ще за життя художника. Його кілька разів перевидавали. Є в збірнику і гравюри, додані після смерті художника [17, с. 59]. Над «Іконографією» працювало

чимало художників-граверів, зокрема, такі визначні, як С. Болсверт, П. Баллу (1613–1660), П. Йоде (1606–1674), Г. Віллем (1597 — близько 1658/1660), гравюри яких експонувалися на виставці.

Графічні композиції графіків і видавців XVIII ст. більш віддалені від творчих задумів Рубенса і ван Дейка й іноді лише фрагментарно збігаються з авторськими композиціями художників. Вони більшою мірою виражають вплив нового часу та його інших естетичних смаків, як це видно, наприклад, на відбитку «Амур-дитя» художника і видавця репродукційної графіки з Парижа Л. Сюрюка та видавця другої половини XVIII ст. з Флоренції Джузеппе Ванні.

Вплив малярства П. П. Рубенса та А. ван Дейка, як і графічних відбитків, зроблених за їх творами, був надзвичайно великим і в XVII ст., і в наступні періоди. Фрагменти відомих композицій цих двох геніальних митців повторювали сучасники, учні, послідовники і наслідувачі пізніших часів. Творчо переосмислені, вони набували самостійного звучання. Відомий «Автопортрет» (1623) П. П. Рубенса надихнув чимало художників до повторення. Один із таких зразків кінця XVII ст. з колекції І. Яковича, який помилково приписували ван Дейку, представлений на виставці. Йому ж приписували й авторство «Портрета жінки». Інспірації з композицій П. П. Рубенса бачимо в багатьох живописних творах його сучасників. У картині «Поклоніння волхвів» Корнеліса де Балъе (1607–1671), майстра дрібнофігурних композицій, відчувається відлуння деталей однойменних, великоформатних картин П. П. Рубенса, одна з яких на початку XVII ст. висіла в антверпенській ратуші, а інша, намальована в 1618–1619 рр., тепер зберігається в Музеї красних мистецтв м. Ліона. За цією композицією гравюру виконав Лукас Форстенман у 1621 р. Подібність мотиву жанрової сцени з жінкою-годувальницею на передньому плані помітна і в картині «Пілат показує Христа» пензля ще одного антверпенця Сімона де Воса (1603–1696).

Експонування на виставці живописних творів відомих фламандських художників та естампів, виконаних за їх творами провідними майстрами різцевої гравюри, засвідчило вагомість їх впливу на європейське мистецтво. І хоча представлені на виставці експонати потребують більш докладного хіміко-технічного дослідження, а відтак глибшого наукового опрацювання, та їх перше комплексне експонування дало можливість поціновувачам мистецтва відчути

захоплення, подібне до того, яке відчували колекціонери минулих епох, завдяки яким ці трудомісткі шедеври на полотні і на папері дійшли до наших днів.

Живопис

Дейк, Антоніс ван

Dyck, Antonis van

Антверпен, 1599 — Лондон, 1641

Від 1609 р. до 1612 р. був учнем Гендріка Ван Балена. Пізніше став улюбленим учнем П. П. Рубенса. У 1618 р. став майстром гільдії св. Луки в Антверпені. У 1620 р. на чотири місяці виїхав до Англії. Впродовж 1622–1627 рр. працював в Італії, де прославився як першокласний портретист. Після повернення до Антверпена крім портретів створив чимало релігійних композицій для соборів. Розпочав роботу над виданням циклу графічних портретів відомих людей, зокрема художників та філософів, гравірованих на міді, під назвою «Іконографія ван Дейка». Від 1632 р. до смерті працював в Англії як придворний майстер короля Карла I, отримав від нього аристократичний титул.

Портрет Францісуса ван дер Еє

Полотно (далі — П.), олія (далі — о.), 67 × 56.

Інв. № Ж-3642

Надходження: закуплено в 1958 р. зі збірки Г. Душина в Ленінграді.

Література: [4, іл. № 14 (як П. П. Рубенс)]; [8, іл. № 6 (як П. П. Рубенс)]; [10, с. 27 (як П. П. Рубенс)]; [9, іл. № 14 (як П. П. Рубенс)]; [5, іл. № 26 (як П. П. Рубенс)]; [11, ил. № 19 (як П. П. Рубенс)]; [6, іл. № 26 (як П. П. Рубенс)]; [7, іл. № 10 (як П. П. Рубенс)]; [3, іл. на с. 23 (як майстерня Рубенса)]; [13, с. 36-38, іл. на с. 36 (як А. ван Дейк)].

На підставі віднайдених архівних фото та документів здійснено атрибуцію картини, зокрема, встановлено авторство А. ван Дейка (1627–1632), а також ім'я портретованого — Франціскуса ван дер Еє, бургомистра Брюсселя [19, S. 256-257]. Гравюра з портрета ввійшла до збірника «Іконографія ван Дейка».

Наслідувач А. ван Дейка (XVII ст.)

Портрет жінки

П., о., 54,5 × 42

Інв. № Ж-1945

Находження: у 1940 р. з Музею ім. князів Любомирських. Картину придбали в 1826 р. у Відні в П. делла Ровера. В інвентарі Оссолінеуму від 1826 р. записана як дар Г. Любомирського.

На рамі затертий напис: VAN DYCK

Література: [18, N 82].

У поставі корпусу та характерному погляді портретованої, спрямованому вправо, як і у зображенні чола і зачіски, є певна подібність до ранніх жіночих портретів А. ван Дейка («Портрет дами», Відень; «Портрет дружини Вінка», Брюссель; «Портрет родини», Ермітаж, «Жіночий портрет», Гданськ) [17, il. 11, 46]. При купівлі портрета в ХІХ ст. це, очевидно, і стало причиною того, що його було приписано авторству прославленого художника. Проте значно слабший художній рівень портрета, відмінність манери художника не дають підстав приписати картину до спадщини А. ван Дейка, а лише до його наслідувача ХVІІ ст.

П. П. Рубенс (копія ХVІІ ст.)

After Pieter Paul Rubens

Зіген, 1577 — Антверпен, 1640

П. П. Рубенс навчався у Т. Вера, А. ван Ноорта та О. Веніуса. У 1600–1608 рр. перебував в Італії, став придворним художником герцога Мантуанського. Від 1609 р. працював в Антверпені, був придворним майстром іспанських правителів Нідерландів, перебував на дипломатичній службі. В Антверпені мав велику майстерню, в якій виконував замовлення разом з учнями й іншими майстрами. Малював великоформатні релігійні, міфологічні, алегоричні композиції, а також портрети й пейзажі. Найвизначніший фламандський художник доби бароко.

Автопортрет П. П. Рубенса

П., о., 75,5 × 60

Інв. № Ж-187

Надходження: зі збірки І. Яковича 1907 р.

Раніше вважали, що цей портрет намалював А. ван Дейк за відомим «Автопортретом» П. П. Рубенса 1623 р., який зберігається у королівській колекції Віндзорського замку. Проте нейтральне тло позаду портретованого, на відміну від пейзажного фону на «Автопортреті», змушує визнати, що, скоріше за все, портрет є копією з картини галереї Уфіці, яку намалював невідомий художник ХVІІ ст. за автопортретом П. П. Рубенса.

**Бальє, Корнеліс де
Vaellieur, Cornelis de**

Антверпен, 1607 — Антверпен, 1671

Від 1617 р. навчався в А. Лісаерта. У 1626 р. став членом гільдії в Антверпені. Малював релігійні та міфологічні композиції, кабінети, портрети.

Поклоніння трьох царів

Гравюра Л. Фостермана

Дерево (далі — д.), о., 57 × 49. Праворуч внизу сигнатура: монограма С.Д.В.

Інв. № Ж-786

Надходження: 1940 р., з колекції Л. Пінінського.

Література: [12, с. 74, іл. на с. 75]; [3, с. 22].

Картина є відлунням відомих однойменних композицій П. П. Рубенса, одна з яких висіла в антверпенській ратуші, а інша нині зберігається в Музеї красних мистецтв в Ліоні. У 1621 р. Л. Фостерман виконав за нею гравюру. Композиційною цитатою з твору Рубенса є зображення короля, що стоїть на колінах, одягнутого в підбитий хутром горностая плащ, шлейф якого підтримує маленький паж, який стоїть навколішки, та деякі інші деталі.

Вос, Сімон де (?)

Vos, Simon de (?)

Антверпен, 1603 — Антверпен, 1696

Навчався у К. де Воса. У 1620 р. став членом гільдії св. Луки в Антверпені. Після цього, ймовірно, поїхав до Рима, де відчув вплив караваджиста Йоганна Лісса та «бамбочаті». Повернувшись на батьківщину, працював в Антверпені. Малював невеличкі жанрові сцени з гумористичним трактуванням, кабінети, картини на релігійні та алегоричні теми, портрети. Його портрет гризайлю на папері намалював А. ван Дейк, а Понтіус виконав гравюру до «Іконографії» [19, S. 128].

Пілат показує Христа

Гравюра Л. Фостермана за П. П. Рубенсом

П., о., 62,5 × 80,5

Інв. № Ж-135

Надходження: 1940 р. зі збірки Музею ім. князів Любомирських, раніше твір був у колекції Домбських.

Література: [3, с. 23].

У реєстрі творів колекції Домбських, що зберігається в бібліотеці Державного закладу імені Оссолінських, автор картини невизначений [22, с. 174, N 199]. Очевидно через це картина не була на виставці «Колекція Домбських» у Жешуві 2005 р. Від часу надходження картини до галереї вважали, що це робота німецького художника XVII ст. У процесі дослідження стали очевидними ознаки, які характерні для манери Сімона де Воса. Підтвердженням такої думки було те, що на аукціоні *Christi в Амстердамі* (SALE 2502 / LOT 3,

мідь, о., 55,4 × 72,1 см) у 2001 р. була виставлена ідентична композиція «Ессе ното», яку теж зарахували до творчого доробку Сімона де Воса.

Гравюри

Баллу, Петрус де за Антонісом ван Дейком

Ballu (Bailliu) Pieter II de, Dycck Anton van

Пітер де Баллу (1613–1660) — провідний майстер різцевої гравюри в Антверпені. Його можна вважати учнем Схелте Болсверта. Від 1629 р. був майстром гільдії в Антверпені. Довго перебував в Італії, зокрема в Римі. Виконав багато гравюр за П. П. Рубенсом і за А. ван Дейком.

Антон Бурбон

Гравюра на металі, зобр.: 21,1 × 18,4; аркуш: 27,3 × 19,6
БАН, інв. № 33696

Написи під зображенням: ANTONIUS BOURBONUS COMES
MORETANUS, ET ABBAS S ti STEPHANI / CAENTINI, FILIUS
NATURALIS HENRICI MAGNI ET JACQUELIANAE / VVEILANAE /
COMITISSAE MORETANAЕ

Antonius van Dyck pinxit Petrus de Ballu sculpsit ... excudit Antverpiae
Гравюра, виконана в Антверпені близько 1645 р., належить до
«Іконографії А. ван Дейка» [19, S. 245-246]. Подібний відбиток зберігається в Бібліотеці короля Альберта в Брюсселі.

Антуан де Бурбон граф Моретанський (1607–1632) — поза-шлюбний син французького короля Генріха IV (1553–1610) і Жаклін Бюей, графині Моретанської.

Баллу Петрус де
за А. ван Дейком, (видавець Франціскус ван ден Вингерде)
Ballu (Bailliu) Pieter II de, Dyck Anton van, Franciscus van den
Wyngaerrde

Рінальдо і Армада, 1648 р.

Гравюра на металі, зобр.: 59 × 41,6; аркуш: 68,1 × 49,2.

БАН, інв. № 45413, з колекції Промислового музею, № 1456.

Написи під зображенням:

Sopit ut. Arnaldum, gracit modvlamine Nais,

Sed vetat id specus, et... rar per

ora, maiestas,

Ecce Viro, magicas ARMIDA ardentior artes

Inuosuitque grauem, seris et

fronde coronat:

Dira parat CIRCI nuttigue furure secanda.

I. anta vasant animi, Virtus. Et

famma virorum.

L.Lancelottus ...

Antoniuua van Dyck pinxit Franciscus vanden Wyngaerrde excudit

Petrus de Bailliu sculpsit

Гравюра виконана за картиною «Рінальдо і Арміда» (1629), яка зберігається в Музеї мистецтв у Бостоні (США).

Оскільки в інвентарі бібліотеки гравюра має назву «Міфологічний сюжет», варто уточнити її тему. Вважають, що вона походить з італійської поеми Торквато Тассо (1544–1595) «Визволений Єрусалим» (1582), у якій надзвичайної краси поганка-чарівниця зваблювала воїнів-християн (Перший Хрестовий похід в Єрусалим) і доводила їх до божевілля. Зрештою сама закохалася в одного з них — Рінальдо.

**Болсверт, Бойтіус а
за Антонісом ван Дейком**

Bolswert, Voetius a, A. van Dyck

Бойтіус а Болсверт (Болсвард, 1580 — Брюссель, 1633), — відомий майстер гравюри та художник. Вчився в Амстердамі в Абрагама Блумерта, згодом у Фландрії, де 1620 р. став членом гільдії св. Луки в Антверпені. В останні роки життя (1629–1633) співпрацював з П. П. Рубенсом і А. ван Дейком.

Розп'яття

Гравюра на металі, зобр.: 62 × 44,7; аркуш: 63,8 × 44,7.

Справа внизу: Van Dyck pinxit

Написи під зображенням: Cum vidisset matrem et discipulum stante diligebat, dicit matri mae MULIER, ECCE FILIUS TUUS: deinde dicit discipulo ESSE MATER TUA./ Joes.19 Cap...

Excelentissimo Domino. D. FRANCISCO DE MONCADA. Marchioni de Aytona. Vicecomiti de Cabrera. Et Bas mango regnorum Arragoniae Senescallo. ReGI CATHOLICO

A cosily status et pet Belgum uniuersum Archistratego. SERENISSIMI CARDINALIS INFANTIS summon aulae Praefecto. D.D. obseruaniae ergo Martines van den Enden

Martinus vanden Enden excudit

S.a. Polswerr scul. Cum priunlegio Regis

БАН, інв. № 45399

Гравюра за віттарною картиною, названою «Христос з губкою», з церкви Сант Міхел в Генті. Ескіз до неї гризайлю на дереві (1630 р.) зберігається в Королівському музеї красних мистецтв Бельгії в м. Брюссель (інв. № 167).

Болсверт, Схелте а

за П. П. Рубенсом

Bolswert, Schelte a, Rubens P. P.

Схелте а Болсверт (Болсвард, 1611 — Антверпен, 1659) — один із найвидатніших граверів на міді. Брат і учень Бойтіуса а Болсверта. З 1625 р. член гільдії в Антверпені. Від 1628 р. жив у Брюсселі. Від 1633 р. плідно співпрацював з П. П. Рубенсом (особливо вдалими були пейзажі) та з А. ван Дейком (портрети).

Соломея з головою Іоана Хрестителя

Гравюра на металі, зобр.: 26,2 × 22,5; аркуш: 27,8 × 22,8.

Написи під зображенням: SPICVLATOR DECOLLAVT JOANNEM
IN CARCERE,

&c. Marci.

C.6.D

P. P. Rubens pinxit Cum privilegio Regis

S.a Bolswert sculp.

БАН, інв. № 43806, з колекції Промислового музею, № 345.

*Гравюра виконана за картиною пізнього періоду творчості
П. П. Рубенса, яка зберігається в приватній збірці [16, с. 29, N 23].*

Гейден, Якоб ван дер За Рубенсом П. П.

Heyden, Jacob van der, Rubens P. P.

Якоб ван дер Гейден (Страсбург, 1573 — Брюссель, 1645) — фламандський графік, видавець, художник і скульптор. Його батько переїхав з Мехелена до Страсбурга через релігійні війни. Я. ван дер Гейден жив і працював у Страсбурзі, Брюсселі, Франкфурті-на-Майні, а також у Швеції.

Владислав Сигізмунд. 1624 (як королевич)

Гравюра на металі, зобр.: 29 × 21,3; аркуш: 31,5 × 21,3.

БАН, інв. № 57361, з колекції Г. Любомирського, № 11707.

Написи під зображенням: WLADISLAUS SIGISMUNDUS D.G. POLONIAE ET SVECIAE PRINCEPS / ELEKT. MAGN. DUX MOSCOVIAE SMOL. SEVER. CFRD. DUX.

Petrus Paulus Rubens pinxit Anno 17. c. XXVIII Jacobus / ab He[den?] sculpsit.

Внизу справа від середини написи олівцем: 57361 (інв. № ЛННБ); 611; 11707 (інв. номер колекції Г. Любомирського).

Аналогічні гравюри зберігаються в Кабінеті мідьоритів м. Дрездена у відділі іконографії Національної бібліотеки Польщі [15, il. 3]. Ще одна, дуже подібна, яку виконав П. Понтіус, зберігається в Кельні (Музей Вальрафа-Ріхарта, Фундація графічної збірки Корбуда) інв. № 18211. Також у відділі іконографії Національної бібліотеки Польщі є аркуш за тим же портретом у виконанні Н. Перрея і Г. Орланді 1638 р.

Портрет роботи П. П. Рубенса (н., о., 125,1 × 101 см), за яким виконано гравюру, належить Музею мистецтва Метрополітен в Нью-Йорку, а тепер знаходиться у депозиті Королівському замку на Вавелі [15, s. 43]. Історію створення портрета зафіксовано документально. Відомо, що саме П. П. Рубенс мав у середовищі польської знаті найбільшу популярність [20, s. 33]. Згідно з донесенням французького посла в Брюсселі, П. П. Рубенсу було доручено намалювати портрет польського принца Владислава Вази — почесного гостя, якого запросила інфанта Ізабелла Клара. Гість прибув до Брюсселя 2 вересня 1624 р., а 10 вересня в палаці інфанти Рубенс виконав рисунок портрета [15, s. 47].

Гондіус Віллем за Антонісом ван Дейком

Hondius Willem, Dyck Anton van

Гондіус Віллем (Гаага, після 1597 — Гданськ, близько 1658/1660) — графік, портретист, син відомого амстердамського гравера, видавця й торгівця мистецькими творами Генріха Гондіуса. У 1629 р. став членом гільдії св. Луки в Гаазі. Від 1636 р. перебував у Гданську, де обіймав посаду королівського калькографа, зокрема виготовив карту облоги Смоленська. Також відома його карта України до опису Боплана, виконана 1648 р. і видана у 1650 р. Працював на

замовлення польських королів (гравірував їх портрети) і шляхти Речі Посполитої. Виконав два гравіровані портрети Б. Хмельницького.

Гондіус Віллем

Гравюра на металі, зобр.: 20,5 × 16; аркуш: 25 × 17
БАН, інв. № 17145, з колекції Павліковських, № 1729.

Написи під зображенням: **GUILIELMUS HONDIUS, CALCOGRAPHUS HAGÆ COMITIS**

Guil. Hondius sculp. Ant. Van Dyck pinxit Cum privilegio

Гравюра належить до «Іконографії А. ван Дейка» [19, S. 62-64, N 32], була опублікована в другому виданні Г. Гондіуса.

Аналогічні гравюри зберігаються в Бібліотеці короля Альберта м. Брюссель та в Кельні (Музей Вальрафа-Ріхартца, Фундація графічної збірки Кербуда), інв. № 9756.

Йоде II, Пітер де

За Рубенсом П. П. (видавець Мейссенс Йоаннес)

Jode Pieter II de, Rubens Peter Paul, (MeysSENS Joannes)

Пітер де Йоде (Антверпен, 1606 — Англія, 1674) — син і учень Пітера I де Йоде.

У 1628 р. став членом гільдії в Антверпені. У 1631–1632 рр. перебував у Парижі. Працював під керівництвом П. П. Рубенса

й виконував гравюри за його творами. Також створив 14 гравюр за творами А. ван Дейка. Спеціалізувався в жанрі портрета.

Ян Мейсенс (Брюссель, 1612 — Антверпен, 1670). Художник, графік, видавець. Працював в Антверпені в 40-х рр. XVII ст.

Максиміліан, ерцгерцог Австрії

Гравюра на металі, зобр.: 14,5 × 11,6; аркуш: 17,1 × 12,3.

БАН, інв. № 30150, з колекції Павліковських, № 8345.

Написи під зображенням: MAXIMILIANUS ARCHIDUX AVSTRIÆ.
DUX BURGUNDIAE Etc SERENISS. mus TEVTONICI ORD. nis
SUPREMIUS COMENDATOR

Pietr. Paul. Rubens pinxit Petrus de Jode sculp Joannes Meyssens excudit

Ерцгерцог Максиміліан III Австрійський з династії Габсбургів (Вінер Нойштадт, 1558 — Відень, 1618) — син імператора Священної Римської імперії Максиміліана II і Марії Іспанської. У 1587 р. претендував на польський престол. Оскільки польським королем обрали Зигмунта Вазу, він розпочав військову інтервенцію, яка закінчилась для нього поразкою. Ян Замоїський тримав його в ув'язненні до відмови від польської корони (1589). Від 1590 р. Максиміліан був великим магістром Тевтонського ордену. На гравюрі зображений з хрестом великого магістра. Був прихильником компромісу між католиками та протестантами.

Квеллінус, Губертус

за А. ван Дейком

Quellinus, Hubertus, A. Van Dyck

Губертус Квеллінус (Антверпен, 1619–1687) — відомий фламандський рисувальник і майстер гравюри на міді. Представник відомої мистецької сім'ї, син Еразма Квеллінуса. У 1650 р. поїхав до Рима. Близько 1660 р. в Амстердамі виготовив серію графічних плит за Яном Бенокелем. Займався портретною гравюрою.

Пітер Пауль Рубенс і Антоніс ван Дейк

Гравюра на металі, зобр.: 31,7 × 44,2; аркуш: 35 × 44,3.

БАН, інв. № 45316, з колекції Промислового музею, № 648.

Написи під зображенням: *Esse Rubens sidus quo non fulgen ullum*

Omnigens Virtute potens: sic ille ferebat

Hospes Athlantiadae, Phoebi sacraeque Minervae

Nec non Belgarum Phoenix, Divinus Apelles

Corde fovens Charites infanda DYCKIVS arte

Talis erat specie barbatus an ipse Cupido

An pius Arcitenes, pavide dubitastis amantes.

Ant. [V]a[n]. Dy[ck] facies pinxit.; Erasm Quellinus delin.; Franc. Huberti excudit Antverpiae; P[au]lus Pon[tius facies sculp.].

П. Понтіус гравірував портрет Рубенса за гризайлю ван Дейка, що зберігалася в колекції Джона І. Ольдредда в Нью-Йорку. Гравюра ввійшла до «Іконографії А. ван Дейка». Ще за життя Рубенса за

цією гравюрою та автопортретом ван Дейка П. Понтіус виконав естамп, в якому, крім згаданих А. ван Дейка — автора портретів, П. Понтіуса — виконавця гравюри, був вписаний рисувальник Еразм Квеллінус, і обидва портрети були в медальйонах, обрамлених складним орнаментом. Очевидно, представлену композицію повторив Губертус Квеллінус за рисунком батька. Вона була перевидана в різних варіантах. Так, у Кельні (Музей Вальрафа-Ріхартца, Фундація графічної збірки Корбуда) композиція «Портрети А. Ван Дейка і П. П. Рубенса» (інв. № 12985) має лише авторство П. Понтіуса за А. ван Дейком.

Понтіус, Паулюс

За Рубенсом Пігером Паулем

Pontius, Paulus, Rubens P. P.

Паулюс Понтіус (Антверпен, 1603 — Антверпен, 1658) — один із найвидатніших майстрів різцевої гравюри. Малярства вчився в Осіаса Беерта, гравюри — у Лукаса Форстермана. Спочатку працював під керівництвом Рубенса й упродовж 20 років розвинув власну блискучу манеру. Також виконав багато гравюр за ван Дейком (численні портрети з «Іконографії» у виданнях Мейссенса).

Софокл. Мармурове погруддя, 1638 р.

Гравюра на металі, зобр.: 29,8 × 22,6; аркуш: 34,4 × 24,8.

Написи під зображенням: SOPHOCLES SOPHILI. F. ATHENIENSIS
Ex marmor antique

*P. P. Rubens delin
Christianissimi*

Cum priuilegiis Regis

*P. Pontius sculsit A' 1638
Ord Batauiæ*

Principum Belgarum et

БАН, інв. № 45620, з колекції Промислового музею, № 350.

У 1638 р. П. П. Рубенс і П. Понтіус разом створили декілька мідьоритів із зображеннями погрудь видатних античних філософів і літераторів — Сократа, Сципіона Африканського, Гіппократа, Нерона. Цю серію доповнили гравюри, які виконали Б. а Болсверт у 1633 р., а також Л. Форстерман і Г. Вітдок.

Відбиток зберігається в Кабінеті мідьоритів м. Дрезден, інв. № А-41335, а також у Збірці графічних творів Бібліотеки польської академії наук [16, s. 58, N 120].

Тулден Теодор

За Рубенсом Пігером Паулем

Thulden, Theodor, Rubens P.P.

Теодор Тулден (1606–1669) — художник, рисувальник, гравер і видавець. Від 1621 р. перебував в Антверпені, був учнем Абрагама Блейнберха, згодом П. П. Рубенса. У 1626 р. став вільним майстром гільдії св. Луки, яку очолював упродовж 1638–1639 рр. Співпрацював з П. П. Рубенсом у 1634–1635 рр.

Горожани вітають в'їзд Фердинанда (Бельгія вітас прибуваючого штатгальтера).

Гравюра на металі, зобр.: 25,7 × 30,7; аркуш: 28,2 × 34,1.

БАН, інв. № 41909.

У полі зображення вгорі справа: *Pag. II/ G*

Написи під зображенням:

P. P. Rubens Inv. Th. a Thul. Sculp.

Зліва: SOL BELGIS EXORTE TUIS, DECUS ORBIS IBERI,
ANVERSAM FERNANDE, VENIS OPTATUS AD URBEM/ IN TE
SPES ARRACTAE HOMINUM: TE PUBLICA VOTA/ IAMPRIDEM
ARCTOI FORMOSVM PVLVERE BELLI/ EXCIPIVNT. GENIBVSQVE
TVIS AFFVSA RECVMBEUS

Справа: BELGICA SEMIRVTAS ATTOLIT LAETIOR ARCES/
IN TE NOSTRA SALVS: TILI SE REPARANDA RESERVANT/
TEMPORA FVNESTIS BELLI FOEDATA RVINIS./ ECCE VLTRO
GRADIVVS ITER TIBI PANDIT, ET, AVSPEX/ CIRCVM TE NIVEIS
VOLLTAT VICTORIA PENNIS

Справа олівцем: 41909

Гравюра з серії зображень, які виконав Т. Тулден, коли у 1635 р. отримав замовлення від м. Антверпен увічнити в'їзд до міста (17 квітня 1635 р.) ерцгерцога Фердинанда, який отримав владу іспанського штатгальтера в південних Нідерландах. Основою для гравюр стали рисунки П. П. Рубенса, який проектував декорації для міста. Т. Тулден гравірував 32 пластини за ескізами Рубенса, а Г. Гавертс писав літературні тексти, обсяг яких усе збільшувався, що затягнуло видання аж до 1642 р. Ця гравюра представляє центральну картину «Привітальної брами» з розширеним літературним текстом. Відбиток зберігається в Збірці графічних творів Бібліотеки Польської академії наук [16, s. 66, N 149].

Форстерман, Лукас (?)

За Рубенсом Пітером Паулем

Vorsterman Lucas (?), P. P. Rubens

Лукас Форстерман (Боммель, 1595 — Антверпен, 1675) — відомий графік. Упродовж 1617–1621 рр. співпрацював з П. П. Рубенсом. Його учнями були гравери, тісно пов'язані з майстернею Рубенса: П. Понтіус, І. Марінус, Г. Вітдок.

Ладан, золото, миро

Гравюра на металі, зобр.: 41,5 × 41,4; аркуш: 42,6 × 41,4.

БАН, інв. № 45273, з колекції Промислового музею, № 605.

Написи під зображенням:

Зліва: *Thura, aurum myrrhamque ferunt tria muner reges/ Trine
Devs trims flecsih's est doetis*

Справа: *Thura preces fignant aurum defignan amoren .../ Contriti
cordic ... rvha figvr...*

Зліва: *P. P. Rubens pinxit*. Справа, на доклеєній смужці, після втрати
основи, олівцем дописано: *Lucas Vorste...*

*Гравюру виконано за картиною «Поклоніння волхвів» (близько
1626–1627 рр.), яка зберігається в Луврі.*

*У Державній баварській бібліотеці м. Мюнхен зберігається ця
ж графічна композиція, інв. № 106339, але з іншими написами і яку
вигравірував Бойтіус а Болсверт, а видав Гендрікс Гілліс.*

Ванні Джузеппе (друга половина XVIII ст.)

За Рубенсом Пігером Паулем

Vanni Giuseppe, Rubens P.P.

Джузеппе Ванні — флорентійський видавець другої половини
XVIII ст.

Портрет

Гравюра на металі, зобр.: 36,2 × 29,5; аркуш: 40,3 × 30,8.

БАН, інв. № 55343, з колекції Г. Любомирського, № 20429.

Написи під зображенням: P. P. Rubens autore del quadro FILIPPO RUBENS suo Fratello GIUSTO LIPSIO UGO GROZIO si vende da Giuseppe Vanni

Справа олівцем: 55343

У написі під зображенням автор, називаючи портретованих, допустив помилку.

Гравюру виконано за відомим портретом П. П. Рубенса «Юстус Ліпсіус і його учні» або «Чотири філософи» (близько 1612), що зберігається у Флоренції в Галереї Пітті (інв. № 85). На портреті зображені: сам художник, його брат Філіп Рубенс (1574–1611), Юстус Ліпсіус (1547–1606), доктор юриспруденції, історіограф іспанського короля, відомий археолог, філолог, критик, який викладав юриспруденцію і риторику в університетах Єни, Лейдена і Левена, а починав діяльність секретарем кардинала Гранвелле в Римі. Крайній справа Ян Воверіус (Ян ван дер Воувер) (1574–1636) — відомий дипломат і фінансовий консультант брюссельського двору, приятель П. П. Рубенса. Внизу — собака Ліпсіуса на кличку Мопсулюс.

Джузеппе Ванні вважав, що четвертий із зображених не Ян Воверіус, а Гуго Гроцій (1583–1645) — нідерландський юрист і поет, один із основоположників міжнародного права.

Гравюру з цього портрета під назвою «Les quarters philosophes» виконав ще і Антуан Александр Морель за рисунком Жана Баттиста Вікара (23,7 × 20 см). Відбиток зберігається в Німецькій національній бібліотеці м. Лейпциг, інв. № Р 371144.

Сюрюк Л.

Suruque L.

(Париж, 1686 — Париж, 1762)

Л. Сюрюк — художник репродукційної графіки, видавець. Спочатку вчився майстерності у Парижі, згодом, у 1710–1714 рр. — в Амстердамі у Б. Пікарта. Повернувшись до Парижа 1715 р., відкрив власне видавництво.

Амур-дитя

Гравюра на металі, зобр.: 22 × 29,2; аркуш: 25,6 × 29,2.

БАН, Інв. № 42494.

Написи під зображенням:

Зліва: *Grave d'après le Dessain de Paul Rubens*   Справа: *Par*
L. Suruque

L'Amor Enfant

*Jeunes Amors dans votre enfance
autre chance*

*Que d'apetit, que desirirs
soupirs*

Un pen plus tard cest

Que de degout quo de

Leprete

*Luis dez Suruque, graveur du Roy, rue de N... s vis art le neur de Soes
A.P.D.R.*

*Естамп частково є парафразою до творів П. П. Рубенса.
Композиційна група, що зліва, базується на творі П. П. Рубенса
«Венера годує груддю Амура». Пейзаж з античною ротондою
(справа) скомпонував автор гравюри в дусі, характерному для
XVIII ст.*

1. *Бабина Н. Фламандская живопись XVII–XVIII веков / Н. Бабина, Н. Грицай. — Москва : Гос. Эрмитаж, 2005. — 586 с.*
2. *Кристеллер П. История европейской гравюры / Пауль Кристеллер. — Москва : Искусство, 1939. — 518 с.*
3. *Львівська галерея мистецтв. Палац Потоцьких : [путівник] / авт. тексту: Б. Возницький, О. Козинкевич, С. Стець [та ін.]. — Львів : Центр Європи, 2007. — 36 с.*
4. *Львівська картинна галерея : [альбом] / авт. тексту А. Попов. — Київ : Мистецтво, 1969. — 119 с.*
5. *Львівська картинна галерея : [альбом] / авт. тексту: В. Овсійчук, О. Ріпко. — Київ : Мистецтво, 1977. — 175 с.*
6. *Львівська картинна галерея : [альбом] / авт. тексту: В. Овсійчук, О. Ріпко. — Київ : Мистецтво, 1982. — 150 с.*
7. *Львівська картинна галерея : [альбом] / авт. тексту О. Пеленська. — Київ : Мистецтво, 1985. — 78 с.*
8. *Львівська картинна галерея : [буклет]. — Київ : Мистецтво, 1971. — 56 с.*
9. *Львівська картинна галерея : [путівник] / авт. тексту: Б. Возницький, М. Компанієць [та ін.]. — Львів : Каменяр, 1975. — 162 с.*
10. *Львівська картинна галерея : [путівник] / відп. ред. О. Ріпко. — Львів : Каменяр, 1972. — 144 с.*
11. *Львовская картинная галерея : [путеводитель] / авт. текста: Б. Возницький, М. Компанейц [и др.]. — Львов : Каменяр, 1979. — 64 с.*

12. [Стець С.]. [Анотація до картини К. де Бальє «Поклоніння волхвів»] / С. С. // Львівська галерея мистецтв : [альбом] / авт. текстів: А. Банцєкова, С. Бірчольова, Б. Возницький [та ін.]. — Львів : ТЗОВ «Компанія Гердан», ТЗОВ Дизайн-студія «Гердан Графіка», 2006. — С. 74.
13. Стець С. Атрибуція портрету невідомого чоловіка у збірці Львівської галереї мистецтв / Світлана Стець // Львівська галерея мистецтв : дослідження і матеріали : наук. збірник. — Львів : Центр Європи, 2011. — Вип. II: 2008–2009. — С. 36-38.
14. Яремич С. П. К вопросу об иконографии Рубенса в связи с одной ранней работой ван Дейка / С. П. Яремич // Труды отдела западноевропейского искусства. Гос. Эрмитаж. — Ленинград, 1949. — Т. III. — С. 3-15.
15. Chrościcki J. A. Rubensowskie portrety Wazów / Juliusz A. Chrościcki // Rubens, Niderlandy i Polska : materiały sesji naukowej, Łódź 25-26 lut. 1977. Muzeum Sztuki w Łodzi. — Łódź, 1978. — S. 42-61.
16. Dzieła Rubensa w grafice niderlandzkiej XVII wieku: katalog Muzeum Sztuki w Łodzi. — Warszawa : Zesp. Szk. Poligr., 1976. — 76 s.
17. Ostrowski J. K. Anton van Dyck / Jan K. Ostrowski. — Warszawa : Krajowa agencja wydawnicza, 1980. — 128 s.
18. Początki Muzeum Lubomirskich : katalog wystawy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. — Wrocław, 2007. — 264 s.
19. Szwycowski J. von Anton van Dyck's Bildnisse bekannter Personen / Ignaz von Szwycowski. — Leipzig : Rudolf Weigel, 1859. — 408 S.
20. Tazbir J. Niderlandy i sztuka niderlandzka w opinii polskich podróżników epoki Rubensa / Janusz Tazbir // Rubens, Niderlandy i Polska : materiały sesji naukowej, Łódź 25-26 lut. 1977. Muzeum Sztuki w Łodzi. — Łódź, 1978. — S. 27-39.
21. Ważbiński Z. Władysław IV jako «artis pictoriae amator». Przyczynek do polityki artystycznej Wazów (cz. I) / Zygmunt Ważbiński // Rubens, Niderlandy i Polska : materiały sesji naukowej, Łódź 25-26 lut. 1977. Muzeum Sztuki w Łodzi. — Łódź, 1978. — S. 62-79.
22. Zurawska T. Dzieje galerii Dąbskich / Teresa Zurawska // Rocznik muzeów wojewódstwa rzeszowskiego / red. A. Zyga ; Muzeum okręgowe w Rzeszowie. — Rzeszów, 1968. — S. 143-176.